

”Hele grenda skjelver”

En fortelling i ord og toner for framføring i Strandlykkja kapell, satt sammen av Egil M. Kristiansen (tekst) og Jan Erik Gulbrandsen (musikk)

Forteller: Egil M. Kristiansen

Marie Westby: Solveig Nordal

Karen Gulbrandsen: Helen Rønningsbakken

Musikk: Jan Erik Gulbrandsen og Wójtek Choinski

[Hermann Hupfeld: ”Som tiden går”]

(Forteller):

Velkommen til Strandlykkja kapell!

Vi har akkurat hørt melodien ”Som tiden går” av Hermann Hupfeldt. Og tida den går. Denne våren er det 70 år sida krigen så brutalt rammet Strandlykkja.

Og det er nettopp krigen på Strandlykkja som er vårt tema i kveld.

Men for dere som ikke er fra Strandlykkja og kanskje aldri har vært i denne vesle og særegne kirka – eller kapellet som det beskjedent heter her på Strandlykkja – skal jeg før vi starter si et par ord om den.

Strandlykkja kapell ble bygd i 1915 og er snart 100 år.

Det var ingen liten sak å reise ei kirke i ei lita grend den gangen. Men folket her, og i Spitalen, hadde lenge ønske seg ei kirke og en begravelseplass nærmere der de bodde. Det var langt til Tangen.

Det var Berthe Marie Strandløyken på Strandlykkja gård som til slutt satte fart i planene. Hun var ugift og barnløs og hadde gjennom et strevsomt liv, lagt seg opp en liten formue.

Til kommunen sa Berthe Marie at dere skal få tomt av meg til kirke og kirkegård.

Men kommunepolitikerne i Stange ville heller bygge kirke og skole i ett bygg, og bruke tomta hennes Berthe som begravelseplass.

Det var ikke Berthe interessert i. Under et møte på Mostueskolen slo hun i bordet og forkynte at:

- Det er til kirke og kirkegård jeg har gitt tomta. Blir ikke kirka bygd, tar jeg att gaven!

Og Berthe Marie fikk det som hun ville. Herredsstyret nedsatte en byggekomité og bevilge 10.000 kroner – titusen kroner – til bygging av et kapell på Strandlykkja.

Tømmermester Ole Engen fra Ottestad og sønnen Ivar fikk oppdraget med å reise kapellet, mens Ole Bråthen fra Espa hadde ansvaret for grunnmuren. Altertavla kom på plass litt senere og er laget av Kristoffer Godager og Anders Harboe Ree. Mens inventaret for øvrig ble levert av snekkermester Karl Holm på Espa, bl.a. benkene som dere sitter på – 19 i tallet – til den nette sum av kr 14 pr stk, til sammen 266 kroner. Frakt og kjøring måtte riktignok betales i tillegg – med 7,- kroner.

Kirkebygget stod ferdig i august 1915, og byggekomiteen kunne konstatere at de hadde løst oppdraget de hadde fått innenfor den bevilgede ramme på 10.000 kroner.

Biskop Christen Bruun forestod den offisielle innvielsen, og siden har kapellet vært et viktig holdepunkt og samlingssted for folket her i den søndre delen av Stange kommune.

Det var det også den dramatiske krigsvåren 1940.

[Glen Miller: "Moonlight serenade"]

I tre døgn, fra 14. til 17. april 1940, var Strandlykkja åsted for harde kamper mellom en dårlig trent og dårlig utrustet liten norsk styrke og den tyske krigsmakt.

Strandlykkja kapell ble liggende midt i ildlinjen under kamphandlingene, og det bar det også preg av etterpå. Da kampene var over, var veggene gjennomhullet av kuler. Fortsatt er det mulig og sjå enkelte merker etter kulehull i veggene her.

Men det gjennomhullede kapellet ble likevel stedet der folk søkte trøst og delte sorgen etter det som hadde skjedd. Og det var her bygdefolket tok avskjed med unge norske soldater som mistet livet under de dramatiske krigsdagene.

De ble sett på som bygdas egne, og ved den lille minnesteinen på kirkegården her har det nesten alltid stått friske blomster.

Krig er brutalt, grusomt og meningsløst. Og når vi snakker om krig og krigshistorie blir det gjerne slik at vi omtaler de ulike aktører som grupper og masser. Vi snakker om «fienden», om «egne styrker» og om «sivilbefolkningen», og vi glemmer lett at alle disse begrepene er en samling mennesker, av enkeltmennesker og enkeltskjebner.

Etter noen dramatiske aprildager i 1940 ble Strandlykkjas navn ettertrykkelig festet til historiebøkene. Men krigshistorie er som oftest beretninger om militære operasjoner, taktikk og strategier, den forteller

langt mer sjelden om sivilbefolkningens redsler og lidelser, om deres håp og skuffelser, om tanker og følelser. Derfor er det akkurat det vi skal sette fokus på i kveld.

[“Militærblues” (trad.)]

I våre dager følges internasjonale konflikter og krigshandlinger tett av TV-kameraene, og vi får dramatikken direkte inn i stua vår. Slik var det ikke i 1940. TV- kameraene fantes ikke, og fotografer og journalister holdt seg langt unna.

Derimot var det to kvinner her på Strandlykka – som begge opplevde krigsdramatikken på nært hold – som skrev ned sine opplevelser i sine dagbøker. De forteller om følelser og tanker under krigshandlingene – og i dagene etter, da de militære operasjoner hadde flyttet seg videre nordover, mens folket på Strandlykka med sorg og fortvilelse startet oppryddingen etter det som hadde skjedd.

Marie Westby, var 42 år i 1940 og stasjonsmester på Strandlykka stasjon. I seg sjøl en ikke helt vanlig jobb for ei kvinne den gangen, og dessuten en svært krevende oppgave. Likevel tok hun seg tid til å skrive dagbok, nesten hver dag, både under, og i dagene etter krigshandlingene.

Karen Gulbrandsen, dattera til kjøpmannen i Strandlykka landhandleri, var 18 år i 1940 og gikk på gymnaset i Hamar. Den 9. april ble undervisningen på Katedralskolen stanset, og Karen reiste hjem til Strandlykka der det var god bruk for henne. Da hun kom hjem tok hun i bruk engelsk-gloseboka si og skrev dagbok i den utover hele våren.

Begge dagbøkene er gripende lesning, og det er med noen utdrag fra disse bøkene vi ønsker å gi dere et lite tidsbilde av den dramatikken, usikkerheten og vekslingen mellom håp, tro og fortvilelse som folket her på Strandlykka opplevde disse dramatiske vårdagene.

Marie Westbys skildringer blir her framført av Solveig Nordal, og Karen Gulbrandsens av Helen Rønningsbakken.

[Williams: ”Cavatina”]

Allerede i morgentimene den 10. april hadde Strandlykka føling med den tyske krigsmakt.

Fallskjermssoldatene som om natta var stoppet ved Midtskogen i forsøket på fange den norske konge og regjering, stanset her under tilbaketrekningen til Oslo. Under stort oppstyr tok de flere norske avdelinger på marsj nordover til fange.

Men det var først om kvelden, søndag 14. april 1940, at den tyske hovedstyrken nådde fram til Strandlykkja. Da hadde norske soldater rukket å sperre vegen og jernbanelinja med stein og tømmer. Mens de dårlig trente og dårlig utrustede soldatene, med kaptein Sigvart Pran som leder, hadde gått i stilling i bakkene oppover fra stasjonen og hit opp til kapellet.

Marie Westby skriver slik om denne søndagen:

(Marie):

«Vi har militærvakter rundt omkring oss på alle kanter. Det blir lite middagsmat på dem, så sykepleieforeningen spanderer middag. Kaptein Prahm er meget takknemlig for det. Våre soldater har lagd fine stillinger oppover hele Strandlykkjahagan og det sner og rusker. Det er bare et tusspørsmål hvor lenge vi kan være her nede ved veien. Formiddagen ser nokså fredelig ut. Vi går derfor ned igjen på stasjonen. Vi baker sirupskake og en kvit formkake og en alminnelig brødbaking. Men før brødet er ferdig stekt, klokka er ca. 14, så får vi høre at tyskerne har passert over ved Minnebrua. Brua var sprengt av våre egne, men tyskerne har tømmer og alle båtene der, så nå har de kommet over. Nå er de nok her om en liten stund. Vi tar brødene ut av ovnen og velter de på kjøkkenbenken. Så er det å rive med seg litt mat og noen sengeklær å ta på sprang det forteste vi kan, men Hjalmar og Reidar blir igjen. Så lenge telefonen er i orden så synes de at de må være der. Ja det er kjett, men hva hjelper det å si slik. Oppi hagan kommer den ene etter den andre. Noen bærer kokekar, melkespann og litt av hvert. Men soldatene stakkar står der i snøslapset, våte og trøtte. De kan ikke flykte. De vil ikke heller. Noen er ved godt mot, andre så vel gjerne at de kunne kaste børsa og bli med oss. En sier til oss: Rømmer dere nå? Ja, det er nok best det, men vi lyt nok vara vi. Der skulle de stå når fienden kom, nærmere og nærmere. Det kan vel ikke tolkes hva en soldat tenker i en slik situasjon».

(Forteller):

18 år gamle Karen evakuerte til Mostulien, og om kvelden noterer hun dette i dagboka si:

(Karen):

«Vi sitter og spiser middag, kjøttboller og semuljepudding, da vi får beskjed om å skynde oss å gå. Torbjørg Fallet, Gudrun Westby og jeg går til Spitalen. Far til Mostulien. Da vi kommer ned igjen fra Spitalen, møter vi en flokk fra kjørerhotellet - kvinner og barn roper i

munnen på hverandre: Tyskera kjem! Dom er i Solheim.

Jeg må til Mostulien, løper og venter å få se en tysker bak hvert tre. Her i Mostulien hos Hanna og Martin er det mange. Og omkvedet er: «Ta det med ro! Itte flyge husimilla! Itte tala høgt!»

Det er sammarsdagen i dag. Det snør. Flygemaskiner og lysraketter over Mjøsstranda.»

(Forteller):

Så kom mandag 15. april og krigshandlingene ble intensivert. Brannene lyste opp himmelen, og nervøsiteten, redselen og usikkerheten bredte seg:

(Karen):

«Det snør. Vi ser branner. Det flammer opp - veldig. Hvor er det? Ole Arnesveen og Ragnar Romsås mener det er saga som brenner. Vi går til hytta vår i Spitalen. Vi blir mange som sover på golvet der - 15 i alt. Ja, vi sover faktisk litt selv om vi ikke kan glemme ljøsken over skogkanten.»

(Marie):

«Vi står og ser utover. Det er lett å skjønne at nå brenner hemma våre. Så gråter det noen. Av og til hører vi noen si: Å dyra våre, dyra våre. Andreas og Jørgine Mostue trur sikkert det er hos dem. Gulborg og Reidar trur det er hos seg det brenner. Ingen kan gå ut for å se, for kulene suser.»

(Forteller):

Dagen etter, tirsdag den 16. april, prøver de å finne ut hva som har hendt i løpet av natta.

Paul Enoksen, den 19 år gamle handelsbetjenten i Strandlykkja landhandleri og Karen går et stykke nedover:

(Karen):

«Tyskera er på Sjø. Ødegården har brent og enten Nedre Mostu eller Nordre Mostu eller Rognstad. Alt er så usikkert. Hamar kringkaster melder at Quisling skal ha trekt seg tilbake. Hele resten av Mostu-grenda evakuerer til Midtskogen og Spitalen.»

(Forteller):

Marie tok opp i lia for å få en oversikt over det som hadde skjedd:

(Marie):

«Fra høidene kunne en se at det var hovedbygningen i nedre Mostue som brant i natt. Alle hus på Ødegården og Rognstad. Det har vært ei fryktelig natt. At det skulle bli et slikt slag her på Strandlykkja.

Dyra blir stående på det uvisse.»

(Forteller):

Begge de to dagbøkene viser hvor viktig det var for folk å ta vare på hverandre i denne tragiske situasjonen. Marie er opptatt av de gamle som bodde i Smedfallet:

(Marie):

«Vi kan ikke reise fra Smedfolka. To stykker er sengeliggende der. Og Inger Gundersen er sengeliggende på Søfallet. Vi må få hesteskys til disse gamle og syke.

Gudrun fulgte med og stelte for dem. Det var et underlig følge. Store kjelker med sengeklær og mat, og alle bærer så mye de kan. På tunet på Midtskogen var det et underlig opptrinn, men innover skogen bær det.»

(Forteller):

Gamle Inger Gundersen, som Marie skriver om, tålte ikke påkjenningene og døde dagen etter.

Kort og konsist forteller begge dagbøkene om sterk artilleribeskytning den 16. april:

(Marie): *«Det er som hele grenda skjelver».*

(Karen): *«Fryktelige drønn. - Kanontorden fra Strandlykkja»..*

(Forteller):

Men utover ettermiddagen stilner det av:

(Karen):

«Vi snakker med to militære som kommer forbi, - de tror bomfast på seier, og det gjør vi og ! Selv om vi ikke har noen radio og ikke noe lys, bare løse rykter og uvisshet.

I kveld er det ingen lysning på himmelen. Natta er stille».

(Forteller):

Ja, det var stille den natta, for tyskerne brukte tida til å undersøke isen på Mjøsa. Dagen etter omgikk de Strandlykkja-stillingen på metertjukk mjøsis. De norske soldatene måtte flykte hals over hode.

[Bent Fabrisius-Bjerre: “Matador”]

Da skytingen stilnet begynte folk ganske snart å trekke ned i bygda igjen. Ivrigst etter å komme tilbake var de som hadde husdyr stående i fjøs og stall.

Men tyskerne tok hånd om de første som prøvde seg. De fikk ikke lov til å gå til hjemmene sine, men ble i stedet sendt på en tvangsmarsj sør over til Morskogen stasjon. Der ble de holdt i forvaring i flere timer før de fikk gå hjem.

Og hjemme var det var et vondt syn som møtte de fleste. Begge dagbøkene forteller om grusomme tilstander. Først noen linjer fra Karens dagbok for 18. april:

(Karen):

«Fremdeles stille. Paul og jeg går nedover for å hjelpe til med mjølking. Det er Ødegården og hovedbygningen i Nedre Mostue som er brent. Rognstad er det tredje huset som er brent. Det er to-tre tyskere på stasjonen og hjemme. Undres om de gir katten vår noe mat?»

(Forteller):

Og dagen etter, den 19. april, fortsetter 18-åringen sin skildring av situasjonen:

(Karen):

«Alt er stille i dag òg - så folk våger seg nedover for å stelle dyra. Det ligger to døde kyr i fjøset i Mostu og tre døde hester ved vegkanten. På saga ni falne tyskere i graver med hjelmer over.

Det er godt vi fikk ha hunden vår med oss her, undres åssen pusen vår har det».

(Forteller):

Dagen etter fikk hun svar på akkurat det med pusen. Da gjorde hun og Paul Enoksen en ny tur ned i

bygda:

(Karen):

«Var på Habberstad, Saga, hos Hedemann, i Strandlykkja, Bergli og hjemme. Det var følt alle steder - søt og kvalm lukt, griseri, fullt av tomflasker. Paul og jeg listet oss inn hjemme, men det var ingen der. Digert hull i taket, vi stod i første etasje og så rett opp i det blå. Sørvest-enden av huset var avsneid. På butikken lå alt hulter til bulter på gulvet. Hyllene var tomme. Vi fylte sekkene våre med det vi fant av nødvendige ting. Pusen vår dukket opp, men det var vondt å se hvor vettskremt den var, - ville ikke ha noe med oss å gjøre. Vi gikk til skolen med sekkene våre, og Rolf Habberstad og Hjalmar Westby ble med oss ned igjen for å hente mer mjøl, sukker etc. Men da var Butikksjefen kommet tilbake. Vi satt i Bergli og ventet på at han skulle forsvinne, men vi måtte gå igjen med tomme sekker. Mange biler på veg nordover. Det går rykter om at tyskerne og de allierte kommer til å møtes i Brumunddalen. Mange fly nordover også. Nå kommer Egil Lien og forteller at folk nordafor vet ingen ting om hva som har skjedd her. Nei, det er som en vond drøm det vi opplever nå. Ufattelig vondt både for mennesker og dyr. Men det er så fint vårvær i dag, - det gjør en nesten enda mer trist. ”

(Forteller):

Marie skildret møtet med bygda på denne måten:

(Marie):

«Et fryktelig syn av våre hjem. Det ser ut som alt er skutt eller slått i stykker. Det meste er helt forsvunnet. Rett og slett stjålet. All mat er vekk. Alle strømper, ulltepper, undertøy, laken, putevar, ja alt som er løst - bilder, brev, puter, smykker, votter og alt som fins på kjøkkenet av kjøkkentøy. Det går ikke an å få skrevet ned alt. Når jeg tenker på alt det herlige syltetøy og saft og spekeskinke m.m., ja da kan en nok bli litt harm. Vindusrutene og alle dørene er sunne. Gardinene flagrer så fillene fyker. Blomsterpotter og flasker av alle slag. Fillete, møkkete undertøy over hele gulvet, ryggsekker og militærluer, feltflasker og kontorsaker hulter til bulter over hele huset. Å slik en fæl lukt enda det visstnok er luftig nok. Alle dører og vinduer står på vidt gap.

Men mennesker er ikke så lett å knekke. Vi får vel ta fatt igjen.

Vi bor i Spitalen, men tar oss en tur nedover hver dag. Det er ikke noe hyggelig arbeid akkurat.

Det er full veien av tyske tropper fra morgen til kveld. Av og til får vi et lite besøk, men nå er de ikke farlige for oss lenger. Men vi står og ser og ser og tenker og tenker. Åssen skal det ende? Hvor langt skal de komme tru? Stakkar guttene våre som skal ta i mot dem.»

(Forteller):

Også neste dag besøker Karen butikken:

(Karen):

«Nydelig vårvær i dag også. Mange folk på butikken. Det er visst noen som går her og forsyner seg når vi ikke er her også. Det står jo åpent. Alle vindusruter er knust, og det er vel noen som tenker som så at tar ikke jeg det, tar noen andre det. Folk fra Feiring skal ha gått over isen og fylt sekkene sine her. Simpelt å benytte seg av situasjonen på den måten. I dag har vi nesten ikke sett noen tyskere. Har hørt at tyskerne har blitt omringet av nordmenn og engelskmenn ved Brøttum, og mange tyskere skal være drept der. Det blir fortalt at kaptein Pran skjøt hundre skudd med mitraljøsen etter at han hadde fått en granatsplint i armen. Slike karer har vi bruk for.»

(Forteller):

Ramponerte hus og eiendommer, ingen strøm, ingen telefon, ikke noe før til dyra, i det hele tatt mangel på det meste. Det var situasjonen som møtte folk på Strandlykkja da de vendte tilbake til bygda.

Men det som nok gjorde det sterkeste og det mest voldsomme inntrykket var likene av unge gutter som de fant på ulike steder. De norske styrkene måtte forlate Strandlykkja i hui og hast og det ble ikke tid til å ta seg av de døde.

Mandag 22. april, mens folk ennå sov i Spitalen om natta og bare var på rekognosering til sin hjem om dagen, ble to norske soldater funnet oppe ved Frangsetra. Begge var trolig skutt den siste krigsdagen, altså onsdag 17. april.

Funnet gjorde et sterkt inntrykk og ble det viktigste samtaleemne både *den* dagen og den neste. Det ble også snart kjent hvem de to soldatene var. Den ene var fra Ådalsbruk. Han het Erland Andreassen og hadde ennå ikke fylt 23 år, den andre het Trygve Hansen. Han var 24 år, født på Hamar, men bosatt på Gjøvik.

De to døde ble tatt hånd om av bygdefolket og brakt hit opp til kapellet:

(Karen):

«Var på kapellet og så på de to norske soldatene som Johan Nordby lager kister til. Et syn jeg aldri glemmer.

Paul og jeg går på ski opp igjen i det fine været. Føret er tungt. Nydelig måneskinn, - alt blir liksom uvirkelig i måneskinn.»

[Erling Thore: “På en månskenspromenad”]

(Marie):

«Her kommer ikke noe Røde Kors for å se hverken til guttene våre eller noen annen.

Mannfolka i grenda går selv rundt og leter om noen skulle blitt liggende noe sted.

Hvem vet hvordan vi har det etter disse dagene. Her kan være både syke og sårede.»

(Forteller):

På Strandlykkja var det ingen prest, ikke på Tangen heller. Det var presten i Ottestad, Alf Hauge (som senere under okkupasjonen ble kjent som ”motstandspresten” framfor noen) som også var prest for Tangen, Espa og Strandlykkja. Til Hauge nådde ganske snart ryktene om hvor ille det var på Strandlykkja, men telefonforbindelsen var brutt og han fikk ingen kontakt med bygda. Bil hadde han ikke, så derfor satte han seg på sykkelen og dro sørover.

Onsdag 24. april, stod det to kister, svøpt med norske flagg i midtgangen her i kapellet. Soldatene Trygve Hansen og Erland Andreassen skulle begraves.

Det ble på mange måter en spesiell begravelse.

Hauge tok på seg prestekjolen som hang her kapellet. Den var gjennomhullet av kuler.

Den henger her fortsatt og dere kan ta en titt på den etterpå.

På benkene her satt Strandlykkja-folket i djup sorg. For mange føltes det som de to unge soldatene skulle ha vært deres egne sønner eller brødre.

Marie Westby, fylte 42 år akkurat denne dagen:

(Marie):

«I dag er det soldatbegravelse. De to unge pene guttene som lå ved Frangsetra skal begraves. Begge kistene er dekket med norske flagg. Pastor Hauge forretter. Da den ene

kista så vidt er senket, kommer et fly jagende over oss i lav høyde. Hauge står stille ved gravkanten. Noen av oss stikker litt til side ved muren der, mens flyet glir sakte over. Det er min fødselsdag i dag. Det er en rar dag. En som aldri blir glemt.»

(Forteller):

Da begravelsen akkurat var slutt ble et nytt offer for krigshandlingene brakt opp til kapellet. Liket av den sivile, Ole Gustavsen Skaakberget, var akkurat funnet borte i vegsvingen ved nedre Mostu. Handkjerra til landhandleriet fungerte som likvogn. Likfunnet ble ikke det siste. Senere på dagen ble det funnet nok en død unggutt. Den 20 år gamle sersjanten, Ottar Nytrøen fra Furnes, lå skutt ved jernbanelinja like sør for stasjonen.

Og to dager senere var det Holger Westby, den 12 år gamle sønnen til Marie som gjorde en grufull oppdagelse:

(Marie):

«Vi er på stasjonen i dag også. Her er mye å rydde vekk. Det må bæres ut den ene meis etter den andre, og ut på mjøsisen med det. Der brenner vi opp den styggheta som ikke kan være til nytte mere.

Holger går ute og lusker omkring og ser på skadene som er forvoldt disse dagene vi var borte. Så roper han riktig høyt: «Mor, her ligg en soldat mor!»

Vi går ut, ned i hagen bak kirsebærtrea, i skråningen der ligg det to stykker. Den ene ligg på ryggen med ansiktet vendt mot lyset og sola. Slik en pen ungdom, og over brystet hans ligger den andre på magen.

En kan nok stå stille litt, for i en slik stund må en riktig tenke på hva disse ungdommene har ofret for sitt folk og land.

Vi får sendt bud etter lærer Bjørge, han kommer med hjelp. Hans Mostu med Blakken kjører dem til kapellet. Ved gjennomsyn av papirene deres viser det seg at begge er fra Gjøvikkanten. Den ene heter Davidsen og er gift. Ringen hans er datert 7/10 1939. For et halvt år siden altså. Begge to er døde av granatsplinter i hodet. De har begge store sår i tinningen. Det er et trist syn. Nå ligger det tre stykker i likhuset på kapellet igjen. Inger Gundersen døde i Spitalen, så også hun ligger i kapellet nå.

Ni tyske soldater er begravd ved Kvennhusbråten, ved vegkanten. Hode og bena stikker fram av grusen.»

[Chopin: "Sorg"]

(Forteller):

Så blir det ny begravelse. Søndag 28. april stod det tre kister i midtgangen her i kapellet.

(Marie):

«Det er messe i kapellet og begravelse etterpå. Vi går dit alle som en. Det er høytid i kapellet i dag. Det er masse folk. Så mange har jeg aldri sett der før.

Kistene er dekket av norske flagg, en liten blåveisbukett og en barkrans som noen har lagt på. Pastor Hauge forretter og en lærer fra Grimerud guttehem taler gripende. Det er mange våte øyne i kapellet i dag. Vi minnes også våre kjente soldater herfra. Kanskje de skal få sitt hvilested på en annen fremmed kirkegård? Etter at kistene er senket planter jeg noen vakre pelargonier på soldatgravene. Ingen av deres slektninger er her, men det er som de skulle være våres.»

(Karen):

«Kistene ble båret ut i vårettermiddagen og senket mens vi sang «Ja, vi elsker dette landet». Vi lovt oss sjølve å stille gravene til disse som kjempet og falt på vår jord. Våre egne er ute, hvem vet om de lever.

Venus er så klar og fin i kveld. Det ser så fredelig ut ute. Pastor Hauge fortalte at han hadde hørt fra Berlin at tyskerne hadde hatt lett framgang i Norge til de kom til et alpelignende strøk ved Mjøsa. Der hadde de møtt hard motstand».

[Parker/Charles: "Vi ses igjen"]

(Forteller):

Tyske soldater som passerer forbi blir nå en dagligdags foreteelse for folket her på Strandlykkja. Og så oppdager de at det også er mennesker i den tyske soldatuniforma. Mange unge gutter, utslitte, sultne og fortvilte:

(Karen):

«Vi snakket med noen av de mange tyskerne som dro forbi, bl.a. en gutt fra Köln som hadde vært i Polen og lengtet hjem. Fienden ble plutselig mennesker, og en spør seg selv; åffer er det krig?!

Jeg kan ikke annet enn synes synd på de stakkars tyske guttene som den forbannede føreren sender til Norge for å dø.

En tysk gutt på Hamar sykehus lå og gråt og så på bilder av mor si og kjæresten sin til han døde. De er jo mennesker de og. Å det er fryktelig med denne myrdinga».

(Forteller):

Marie synes også synd på de slitne og sultne soldatene som hele tida passerer Strandlykkja. Mange av dem er unge gutter fra Østerrike, men det er med «*strengt, tyske offiser som holder streng disiplin*», skriver hun.

Mange går til fots og mange hviler ved Strandlykkja stasjon:

(Marie):

«De som sitter på rampa tar av seg på tærne og sitter og soler seg. De er sårbente så de er helt skinnløse på bena. Men rene og pene ellers. Stakkars arme kroker, de fleste er triste og lar oss forstå at de ikke er sinte på de norske soldater eller det norske folk i det hele.

Kviletida gikk til ende og de arme slaver må videre. Mulldyra kan omtrent ikke røre seg de heller. Det er vondt å dra ut på landeveien igjen. Noen offiserer stiller opp først. De spiller munns spill og soldatene synger og jodler. Jeg må si - jeg riktig fryser - hvem kunne tru at vi både skulle se og høre ekte Tyrolere her? Tenk om det hadde vært i fredstid, men akk og ve. Vi må betrakte dem som fiender, enskjønt vi har vel ingen ting å hate for. Deres mål er Tangen. Der skal de overnatte. Ja denne dag vil vi vel aldri glemme, deres måltid var en svart brøds kive og en liten spekepølse-bit. Intet fett».

["Tyrolerwals" (trad.)]

(Forteller):

Så smått begynner ting å fungere igjen på Strandlykkja, men det er en ny tid, nesten en annen verden. Tirsdag 30. april skriver Karen dette i dagboka:

(Karen):

«I dag er vi blitt nesten ferdige med å ordne og sette på plass på butikken. Oline Henriksen, Sigrid Evensen og Torbjørg Fallet har tryllet bort den ekle tyskerlukta inne. Vi har fått nye bestemmelser om bensin-, mjøl-, sukker-, og kafferasjonering.

Bensin får visst nesten ingen. Men det har reist forbausende mange Oslo-folk sørover igjen i

dag for å sikre seg rasjonene sine antagelig.

Ellers har vi fått igjen den elektriske strømmen, har lys og kan få høre radio, føler oss nesten som siviliserte mennesker. Dessuten har vi fått brød, margarin, gjær, egg, kaker og sjokolade. Og sjokolade har jeg ikke smakt på tre uker, når unntas den mystiske tyske som Paul og jeg fant og delte og som jeg trodde jeg fikk vondt i magen av. Nyhetsmeldingene er ikke videre oppløftende om dagen. Engelskmennene lar vente på seg. Tyskland erklærte i går Norge krig! Og her sitter vi og er okkupert!»

(Forteller):

Marie er tilbake på stasjonen og venter på at togene skal begynne å gå igjen, men aller mest på at bygda skal få de nødvendige forsyninger: Mandag 29. april skriver hun dette i dagboka:

(Marie):

«I dag skal det tralles høy, mjøl og mat fra Stange til Strandlykkja. Det føles som en stor risiko, men folk og dyr må ha mat hvis det finnes noen råd.

Stasjonsfolka og baneavdelingen på Espa er snille. De hjelper til med tralla. Den har både høy og smør og mere, så vi trur itte våre egne øyne da de er vel framme her. De ble tiltalt av tyske offiserer på Espa, men de fikk fortsette hit med sin dyrebare last.

Hans Mostue står med Blakken ved pakkhuset og venter på dem, men nå er det slik trafikk oppi vegen at det kan ikke forklares. Blakken står og ser oppi vegen, han skjelver hele tida som et aspeløv. Men det er vel ikke så rart, for han og Blakka har nok fått prøvd krigen. De stod på stallen på Mostue mens kulene suste rundt dem og kanonene tordnet. Blakka fikk et skudd tvers gjennom ryggen, så hun kan ikke brukes nå.»

(Forteller):

Dagen etter, tirsdag 30. april, er det klart for det første toget etter krigshandlingene. Marie skriver dagbok tidlig om morgenen:

(Marie):

«Så lett og lyst som alt pleier å vara om våren, men nå er det som det blir tyngre og tyngre for hver dag. Jeg har fått bud om at det skal gå et tog i dag, men jeg gruer meg forferdelig.»

(Forteller):

Og da dagen er omme fortsetter hun:

(Marie):

«Ja nå har denne dagen gått. Det er liksom rart å få se toga at. Det var kjente konduktører. Noen sivile og noen tyskere som passasjerer. Toga går bare til bruddet ved Minnebrua.»

(Forteller):

Etter kamphandlingene hadde tyskerne lagt igjen ni av sine falne i vegkanten. Den 1. mai kom de for å begrave dem. Dette er registrert i begge dagbøkene:

(Marie):

«Tyskerne kommer og henter ni av sine soldater som ligger i vegkanten og begraver de på kirkegården. De bærer dem oppover mot Kvennhusbråten og rett oppover jordet forbi Løvstad og rett over veggen. Folk som skal nedover stanser og ser, men da blir de tiltalt med noen kvasse ord. Det står vakt i veggen. Folk må gå fort forbi. De bruker ikke kistene som Johan Nordby har lagd til dem. De kaster de arme krigerne ned i et stor hull, og kaster grus over. Etterpå skyter alle i kor, tre skudd. Trekorsene med deres navn er plassert over, en hjelm blir hengt på hvert kors, og så er seremonien slutt. Dette er det de får for sin innsats her i livet.»

(Karen):

«1. mai med strålende sol, støvete veier og - Mjøs-is! Rart, som alt annet denne underlige våren. I dag har det vært tyskere på kirkegården og gravd graver til de ni falne som lå på Saga. Vi bad om å få navnene deres for å føre inn i kirkeboka, det fikk vi da. Det ble skutt tre skudd over gravene og gjort noen militære æresbevisninger.»

[W. A. Mozart: ”Kom mai du skjønne milde”]

(Forteller):

Det har blitt mai. Våren har fått ordentlig tak i de bratte liene på Strandlykkja. Karen registrer både det og hverdagsproblemene. Men 18 åringer er mest opptatt av framtida nå, med tvil, håp og tro. Her er noen korte utdrag fra dagboka hennes disse spesielle mai-dagene:

(Karen):

Torsdag 2. mai:

Strålende sol, - stille.

Tyskerne skal ha sikret seg både veg og jernbane mellom Oslo og Trondheim nå. Det har reist tanks og mange biler med tyske soldater nordover. Chamberlain skal ha sagt at Norge ikke må vente altfor mye av England. Nei, det ser ikke slik ut.

Fredag 3. mai:

Det er så vakkert å gå ned gjennom Strandlykkja-hagan om morggen. Blåveis, fuglesang og vårlig bekkeklukking.

Åssen skal det gå med oss? Engelskmennene som lofte oss fred til 17. mai er visst flyktet, og stadig går det tyske troppstyrker nordover.

Lørdag 4. mai:

Dagene begynner å bli lik hverandre. Vi får litt etter litt varer i butikken, avis hver dag og vi har lys og radio. Nå har vi til og med fått vasket spisestua og verandarommet. Hjemme er nesten blitt hjemme igjen når vi ikke ser på hullene i vegger og tak og ikke tenker på at verden er blitt en helt annen for oss. Men det kan da ikke være meningen at vi skal leve under det tyske åket for bestandig heretter?

Mandag 6. mai:

Været er like strålende. Tenk om det hadde vært fred!

Å bare det hadde hendt noe som snudde opp ned på situasjonen.

Onsdag 8. mai:

Nå i kveldingen har det reist 30 tyske biler nordover. Men vi er ved godt mot likevel. Engelskmennene sjølve likte heller ikke den talen Chamberlain holdt her om dagen. Min mening er at Gammel'n bør trekke seg, - burde ha gjort det for lenge siden! ·

Torsdag 9. mai:

I dag er Mjøsa levende igjen. Isen er helt borte. Det har gått tog av hester og østerikere nordover i hele dag.

Brød og mjølkekortene deles ut. Vi har fått prisliste på tysk, det føles som et skritt lenger inn i undertrykkelsen. Men vi må holde motet oppe!

Fredag 10. mai:

Tyskerne har gått over grensa til Belgia! Hvordan skal dette gå? Greier der Führer dette? Jeg tror ikke han gjør det! Tenk om Sverige kunne erklære Tyskland krig, så kunne vi kanskje sammen få ut de tyskerne som er her.

*I kveld har vi vært på kirkegården og pyntet gravene til de norske soldatene som ligger der.
Er det ikke en vanvittig verden vi lever i?*

(Forteller):

Etter noen dagers opphold avslutter 18-åringen, mandag 20. mai, sine dagboksnotater i engelskgloseboka. Det gjør hun med følgende erklæring:

(Karen):

«Jeg må tilstå at jeg av og til har tvilt på seier for et fritt Norge i det siste, men nå har jeg lovt meg selv at jeg aldri skal slutte å tro at det nytter å kjempe for friheten. Og jeg vil prøve å overbevise de som tviler heretter!»

(Forteller):

For den 42 år gamle stasjonsmesteren ble det også mindre og mindre tid til å skrive dagbok, men 17. mai, nasjonaldagen, satte hun seg ned og festet noen linjer til papiret. Og ikke noe passer bedre enn å avslutte dette «besøket» i to unike dagbøker med Marie Westbys skildring av 17. mai 1940 på Strandlykkja:

(Marie):

«Dagen er vakker med sol og varme i lufta. Men hvorledes 17. mai skal vi feire? Friheten er borte, kunne vi bare få heise flagget på halv stang. Vi kunne således minnes våre tapre soldater som ga sitt liv, ja ofret alt. Men nei, de tyske myndigheter sier at dagen skal være som en annen arbeidsdag. Vi skal se at vi er underkuet.

Men da kvelden kom så tok vi likevel helg. Jentene kledte seg i bunader og tok med seg inn alle som var oppi veggen. Det ble spandert kaffe og vafler og bløtkake. Bjarne Bollingmo spilte fele og vi andre sang NORSKE sanger så det riktig ljomet. Aldri var vi vel mere norske enn i dag. Karen leste en prolog forfattet av henne selv.

Kampene fortsetter i Narvik-distriktet. Vi venter og venter for hver dag at nå må det hende noe snart, så vi blir fri igjen.

Stakkars alle folk som skal leve i krig og ufred. Måtte dagen snart komme at vi mennesker kunne forstå vårt eget beste».

[Lars Erik Larsson: "Norge i rødt hvitt og blått"]

(SLUTT)